

אב התשס"ח

בס"ד

מינוי שופטים ב"דברים" אל מול התיאור המקביל ב"יתרו"
לפרשת דברים (ע"פ שיעורו של הרב יונתן גרוסמן)

הבדלים אלו יוצרים סתירה מובהקת בין הסיפור שסיפרה התורה בתארה את מסע ישראל במדבר, לבין סיפורו של משה, המתאר לכאורה את אותם המאורעות.

במקרים אלו יש לתת את הדעת להבדלים בין שני התיאורים ולנסות לעמוד על פשרם.

כך למשל, כבר בתחילת פרשת השבוע מתאר משה את סדרי השלטון בישראל ואומר (דברים א', ט-י"ז):

"וְאִמְרָא לִי כֹס בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר: לֹא אוֹכַל לְבַדִּי שֶׂאת אֲתֶכֶם... הִבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנֹבְנִים וְיָדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם. וְתַעֲנוּ אֵתִי וְתֹאמְרוּ: טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַרְתָּ לַעֲשׂוֹת.

וְאִקַּח אֶת רֹאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם, אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיָדְעִים וְאֲתֹן אוֹתָם רֹאשִׁים עֲלֵיכֶם: שְׂרֵי אֲלֵפִים, וְשְׂרֵי מֵאוֹת, וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים, וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשְׂטָרִים לְשִׁבְטֵיכֶם... וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו."

היררכיה שלטונית זו, המורכבת משרי אלפים, שרי מאות, שרי חמישים ושרי עשרות, ובראשם ניצב משה - שאליו מביאים את הדין המשפטי הקשה במיוחד - מוכרת לנו מתחילת פרשת יתרו, שם קראנו על כינונה של המערכת המשפטית הזאת. נציג תחילה את שני התיאורים זה מול זה, ונדגיש את קווי הדמיון שביניהם:

1. מינוי שופטים בדברים אל מול התיאור המקביל ב"יתרו"

פרשת דברים	פרשת יתרו
<p>(ו) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דָּבַר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב לָכֶם שְׂבֵת בְּהָר הַזֶּה: (ז) פָּנּוּ וְסַעוּ לָכֶם וּבֵאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֵל כָּל שְׁכֵנֵינוּ בְּעֶרְבָה בְּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְנֶגֶב וּבְחֹוֹף הַיָּם אֲרָץ הַפְּנֵגְנִי וְהַלְבָּנוֹן עַד הַנְּהַר הַגְּדֹל נְהַר פְּרָת: (ח) רָאֵה נָתַתִּי לְפִנֵּיכֶם אֶת הָאָרֶץ בָּאוּ וַרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְתֶת לָהֶם וְלִזְרָעָם אַחֲרֵיהֶם: (ט) וְאִמְרָ אֲלֵכֶם בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר לֹא אוֹכַל לְבַדִּי שֶׂאת אֲתֶכֶם: (י) יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב: (יא) יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יִסֹּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וַיְבַרְךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דָּבַר לָכֶם: (יב) אֵיכָה אֲשָׂא לְבַדִּי טַרְחָתְכֶם וּמִשְׁאָכְכֶם וְרִיבְכֶם:</p> <p>(יג) הִבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנֹבְנִים וְיָדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם: (יד) וְתַעֲנוּ אֵתִי וְתֹאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַרְתָּ לַעֲשׂוֹת: (טו) וְאִקַּח אֶת רֹאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיָדְעִים וְאֲתֹן אוֹתָם רֹאשִׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֲלֵפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשְׂטָרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: (טז) וְהַצְנֵה אֶת שְׂפָטֵיכֶם בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע בֵּין אַחֲיֵיכֶם וּשְׁפָטֵתֶם צְדָק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ: (יז) לֹא תִכְיֹרוּ פָנִים בְּמִשְׁפָּט פְּקֻטָּן בְּגֹדֶל תִּשְׁמָעוּן לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאַלֹהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו: (יח) וְהַצְנֵה אֶתְכֶם בַּעַת הַהוּא אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ: (יט) וְנִסַּע מִחֹרֵב וְנָלַךְ אֶת כָּל הַמִּדְבָּר הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רָאִיתֶם דְּרָךְ הַר הָאֱמֹרִי כַּאֲשֶׁר צָנָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְנוּ וְנָבֵא עַד קִדְשׁ בְּרַנֵּעַ:</p>	<p>(יג) וַיְהִי מִמִּחְרַת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשַׁפֵּט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב: (יד) וַיִּרְא חִתֵּן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מַה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוֹעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבִדָּךְ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בֹּקֶר עַד עֶרֶב: (טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחִתְנוֹ כִּי יָבֹא אֵלַי הָעָם לְדַרֵּשׁ אֱלֹהִים: (טז) כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבָר בָּא אֵלַי וְשִׁפָּטֵתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֲקֵי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתַי: (יז) וַיֹּאמֶר חִתֵּן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: (יח) נָבֵל תִּבְלֵ גַם אֶתָּה גַם הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי כִבַּד מִמֶּךָ הַדָּבָר לֹא תוֹכַל עֲשׂוֹה לְבִדָּךְ: (יט) עֲתָה שְׁמַע בְּקוֹלִי אִיעָצֶךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִנֵּה אַתָּה לָעָם מוֹל אֱלֹהִים וְהִבֵּאתָ אֶתָּה אֶת הַדְּבָרִים אֶל הָאֱלֹהִים: (כ) וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת הַחֲקִים וְאֶת הַתּוֹרוֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדְּרָךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ: (כא) וְאַתָּה תִּחְזֶה מִכָּל הָעָם אֲנָשִׁי חֵיל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנָשִׁי אֲמֹת שְׂנְאִי בָצַע וְשִׁמְתָ עֲלֵהֶם שְׂרֵי אֲלֵפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת: (כב) וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהִנֵּה כָּל הַדָּבָר הַגְּדוֹל יְבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְטוּ הֵם וְהָקֵל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אֶתְךָ: (כג) אִם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וַיִּקְלַת עֲמֹד וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מִקְמוֹ בָּא בְּשָׁלוֹם: (כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חִתְנוֹ וַיַּעַשׂ כָּל אֲשֶׁר אָמַר: (כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשִׁי חֵיל מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אוֹתָם רֹאשִׁים עַל הָעָם שְׂרֵי אֲלֵפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת: (כו) וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת אֶת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּ אֵל מֹשֶׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְטוּ הֵם:</p>

המשותף לשני התיאורים הוא העלאת הצורך בהוספת שופטים לבני ישראל, מתוך ההכרה שמשה לבדו אינו יכול להיות שופט לעם שלם.

כתוצאה מכך, מתמנים "שרי אלפים ושרי חמישים ושרי עשרות", האמורים לסייע למשה לשאת את משא העם.

עם זאת, מודגש שאת הדבר הקשה יביאו השופטים לפני משה.

ברם, כמו בפרשיות רבות בספר דברים, גם כאן נמצאים בצד קווי הדמיון הבדלים משמעותיים בין שני התיאורים:

א. ההבדל הבולט ביותר הוא, כמובן, חלקו של יתרו במינוי השופטים.

בפרשת יתרו הדבר מוצג כעצה של יתרו למשה, כשהוא זה המכיר במצוקתו של משה ומציע את הפתרון (שמות י"ח, יז-יט):

" ויאמר חתן משה אליו: לא טוב הדבר אשר אתה עשה, נבול תבל גם אתה, גם העם הזה אשר עמך ... עתה שמע בקלי איעצך ..."

לעומת זאת, בתיאור המופיע מפי משה בפרשתנו, יתרו אינו מוזכר כלל;

אדרבה, משה "נוטל לעצמו" את הזכויות על ההצעה: "ואמר אליכם" - כאילו הוא זה שהציע מיזמתו את הנהגת סדרי המשפט בעם.

לבעיה זו התייחס הרמב"ן, והעלה כמה הסברים:

2. רמב"ן א', יח

"והטעם להזכיר זה כאן, כי בידוע שזה עצת יתרו והוא אמר למשה היה אתה לעם מול האלהים (שמות י"ח י"ט), שיתפלל עליהם בעת צרתם, ואמר לו והזהרתה אתהם את החוקים ואת התורות (שמות י"ח כ') שילמדם הוא התורה, אך במשפט נתן לו עצה שימנה שופטים לסייעו, וכבר פרשתו שם.

ולכן סיפר כאן כי כאשר מינה שרי האלפים והמאות לא מינה אותם רק על המשפט, אבל הוא עצמו ילמדם כל הדברים אשר יעשו על פי התורה, כי שמע לעצת חותנו ויעש את כל אשר אמר (שמות י"ח כ"ד).

ולא הזכיר משה עצתו בכאן ולא אמר דבר בשם יתרו אשר אמר.

ונראה בעיני שלא רצה להזכירו במעמד כל ישראל (1) לענותו; (2) או שלא יהיה לכבוד לו שיזכיר לדור הזה כי אשה כושית לקח; (3) ויתכן שהטעם, מפני שנמלך בשכינה ועל פי הגבורה נעשה הענין ההוא".

כלומר על פי הרמב"ן משה אכן קבל וממש את עצת יתרו, אבל לא הזכירה בפרשתנו:

1. או מכיוון שהוא לא רצה להתגאות בענותנותו כלומר שאם היה מספר ששמע עצת יתרו היה לו זה לכבוד שעל אף גדולתו הרי הוא נשמע לעצת אחרים.

יש שגורסים ברמב"ן "לגנותו" כלומר שזה גנות לישראל לקבל עצה מנוכר(2).

2. או מכיוון שלא רצה להזכיר את קשרי החיתון שלו עם יתרו.

3. או מכיוון שבסופו של דבר המינוי נעשה על פי ציוויו של הקב"ה.

כמו שמופיע במכילתא ביתרו,

ורש"י מביא אותה בשמות י"ח י"ט:

3. רש"י על הפסוק "עתה שִׁמַע בְּקִלִי אֵיעֲצֵךְ"

"איעצך ויהי אלוהים עמך - בעצה, אמר לו צא הימלך בגבורה"

הרב יונתן גרוסמן מציע להסביר את העובדה שמשה לא מזכיר שהיוזמה להצעת המבנה למערכת המשפטית באה מיתרו באופן הבא:

4. הרב יונתן גרוסמן

מתוך כך שמשה אינו מזכיר את יתרו כמציע ההצעה, ניתן להבין שבשעה שהציג משה את הרעיון של ההיררכיה המשפטית בפני העם הוא לא אמר (בזמנו) שזו עצתו של יתרו, אלא תלה את הרעיון בעצמו, וממילא, גם עתה הוא אינו "מסגיר" את הסוד לעם, או לפחות אינו מדגישו בפתח נאומו. ייתכן שמשה ויתרו חששו שהעם יתנגד להצעה העומדת להשפיע על אורח חייהם אם הגיעה מאדם זר, שאיננו חלק מהעם ושלא חווה עם העם את השעבוד והשחרור מתחת עול מצרים. הצעה זו יכולה הייתה לרדת לטמיון אם העם היה יודע את מקורה, ועל-כן משה הסתיר אותו מהעם.

כלומר גם על פי הרב יונתן גרוסמן משה מממש את עצת יתרו, אבל נמנה מלציין בפני העם את העובדה שהרעיון מקורו ביתרו, עקב כך שחשש שאם יציין זאת באזני העם, הם לא ירצו לקבל את הרעיון, כי ההצעה מקורה ביתרו.

ב. בחומש שמות, יתרו אומר למשה שהוא זה שיבחר את השופטים - "ואתה תחזה" (כ"א), וכך אכן נוהג משה בפועל: "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל" (כ"ד).

בפרשתנו, לעומת זאת, משה מציע לעם לבחור בעצמם את שופטיהם - "הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם" (י"ג),

ונראה שאכן כך העם עשה, שהרי העם הגיב לדברי משה במילים "טוב הדבר אשר דברת לעשות" (י"ד).

לכאורה, כוונת משה בהמשך - "ואקח את ראשי שבטיכם ... ואתן אותם ראשים עליכם" (ט"ו) - היא לאנשים שהעם בחר, ומשה רק מינה אותם לראשים.

ג. יתרו מציע לבחור אנשים בעלי רמה מוסרית גבוהה - "אנשי חיל, יראי א-לוהים, אנשי אמת, שונאי בצע" (כ"א). משה, לעומתו, מדגיש את הצד האינטלקטואלי: "אנשים חכמים ונבונים וידעים לשבטיכם" (י"ג).

ד. בפרשתנו מסופר שמשה הדגיש באוזני השופטים את חשיבותו של משפט הצדק: "שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו: לא תכירו פנים במשפט, כקטון כגדול תשמעון, לא תגורו מפני איש כי המשפט לא-לוהים הוא" (ט"ז-י"ז). אזהרות אלו לא נזכרו בפרשת יתרו.

ה. ההבדל נוסף הוא בתיאור השופטים שהתמנו לשפוט את העם.

משה אומר כי הוא לקח את "ראשי שבטיכם ... ושטרים לשבטיכם" (ט"ו), כלומר, ראשי השבטים נהפכו לשופטי העם.

לעומת זאת, בהצעת יתרו וביישומה כפי שהן מתוארות בספר שמות, אין החלוקה השבטית נזכרת כלל (כה):

"ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל, ויתן אתם ראשים על העם".

ואכן, הביטוי "לא אוכל לבדי שאת אתכם" (ט') הוא ציטוט כמעט מדויק מדברי משה בהקשר אחר לחלוטין - **בפרשת המתאווים**:
6. במדבר י"א, יד
"לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני".

למעשה ישנם הקבלות נוספות בין פרשת המתאווים לבין התיאור בפרשתנו, כפי שניתן לראות מהטבלה הבאה:
7. הקבלה בין פרשתנו לפרשת "המתאווים"

במדבר י"א	דברים א'
"לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה" (יד)	"לא אוכל לבדי שאת אתכם" (ט)
"שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרב" (כא)	"ה' א-לוהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב" (י)
"לשום את משא כל העם הזה עלי" (יא)	"טרחכם ומשאכם וריבכם" (יב)
"אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם..." (טז)	"ואקח את ראשי שבטיכם" (טו) - (1)
"...ושטריו" (טז)	"ושטרם לשבטיכם" (טו) - (2)

(1) הזקנים הם הראשים; השווה דברים כ"ט, ט. ובספרי (בהעלותך, פסקה צה) מפורש שהיו נציגי השבטים, דבר שאינו עולה כלל מן הניסוח " (כה) ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל ויתן אתם ראשים על העם שרי אלפים ושרי מאות" ביתרו, אלא דווקא מן הביטוי "ראשי שבטיכם".

(2) בפרשת יתרו לא נזכרו כלל השוטרם.

ההשוואה לפרשת מינוי הזקנים בקברות התאוה מתחייבת גם ממקומה של הפרשה בפרשתנו, לאחר שנצטוו לנסוע מחורב ולפני חטא המרגלים, ובעיקר מן הסמיכות בשני המקומות לחטא המרגלים.

הקבלה כפולה זו של פרשתנו הן אל המסופר בפרשת יתרו והן אל פרשת המתאוננים כבר מופיע במדרש.

על דברי משה "ואומר אליכם בעת ההיא לא אוכל לבדי שאת אתכם" שאלו חז"ל במדרש:
8. דברים רבה פרשה א, פסקה י

"באיזו עת?", וענו על כך: "ר' יוחנן אמר בעת יתרו, מניין? שכך כתיב (שמות יח) כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשוהו לבדך, ר' חייא אמר בעת מתאוננים שנא' (במדבר יא) לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה... האנכי הריתי וגו' (שם)".

בפרשת המתאווים לא דובר כלל על ענייני משפט, אלא על נושא **ההנהגה באופן כללי**.

על כן, הדגש בפרשתנו הוא לא על מינוי שופטים דווקא, אלא על **מינוי מנהיגים**: "ואשימם בראשיכם" (י"ג), "ואתן אותם ראשים עליכם" (ט"ו).

נושא השיפוט נזכר בפרשה רק כבדרך אגב, וייתכן גם שהוא אינו חלק מהסיפור העיקרי, שהרי לאחר סיום תיאור בחירת

הסברו של הרב יונתן גרוסמן להבדל ה':

הרב יונתן גרוסמן מסביר את העובדה שבפרשת יתרו אין רמז לכך שדווקא ראשי השבטים נבחרו לתפקיד השיפוט, בעוד שבפרשת דברים משה אומר באופן מפורש כי בחר ב"ראשי שבטיכם", באופן הבא:

המשך הרב יונתן גרוסמן:

ייתכן שבשעה שמשה בחר את השופטים, לא היו הם אלא: "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל ויתן אתם ראשים על העם" (שמות י"ח, כה). אולם בינתיים, הלך מעמדם והתחזק בתוך העם, ובאופן טבעי נבחרו שופטים המייצגים את העם - כלומר מן השבטים השונים.

כעת, כשניצב משה בערבות מואב, כשלושים ושמונה שנה לאחר האירוע, השופטים הם כבר "ראשי שבטיכם" בשל המעמד שנבנה והוגדר (גם אם לא מדובר באותם השופטים, שהרי הדור ההוא מת, הרי שתפקיד השופט קיבל תוכן ועצמה במהלך השנים).

ממילא, איננו ניצבים בפני סתירה בעת שאנו קוראים את שני התיאורים, אלא בפני התקדמות רגילה של חברה מתוקנת. משה מצביע על "ראשי שבטיכם" ואומר שבהם הוא בחר להיות שופטים. לא בשל מעמדם כראשי-שבט נבחרו; אלא הם קיבלו מעמד של "ראש שבט" בשל בחירתם שופטים.

"ראשים" לעומת "שופטים"

הרב אמנון בזק מציע לבאר את משמעותם של כל ההבדלים הללו בעזרת ההבדל החשוב הבא בין שתי הפרשיות: הצעתו של יתרו מתייחסת כולה **למערכת המשפטית**:

יתרו רואה את המוני בית ישראל צובאים לפתחו של משה "לדרוש א-לוהים", והוא מציע לו למנות מערכת שלמה של שופטים, שישפטו את העם במקומו וישאירו לו את העיסוק בהוראת התורה וחוקי ה', ואת סמכותו כערכאה שיפוטית עליונה במקרה של ספק.

לכן, הנבחרים צריכים להיות בעלי אישיות מוסרית גבוהה, כדי שיוכלו לתפקד כשופטים.

מסיבה זו, משימת בחירת השופטים מוטלת על משה בלבד: (כא) **וְאֵתָהּ תִּחַזֶּה**.

לעומת זאת, משה מתאר מציאות שונה, ולפיה הבעיה הייתה לא רק במערכת השיפוטית אלא **בהנהגת העם באופן כללי**: "לא אוכל לבדי שאת אתכם: ה' א-לוהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב... איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם".

ביטויים אלו מתייחסים לכלל הנהגת ישראל, וכפי שכתב רש"י:

5. רש"י דברים א', יב

"טרחכם - מלמד שהיו ישראל טרחנין. היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין, אומר: יש לי עדים להביא, יש לי ראיות להביא, מוסיף אני עליכם דינין".

ומשאכם - מלמד שהיו אפיקורסין. הקדים משה לצאת, אמרו: מה ראה בן עמרם לצאת? שמא אינו שפוי בתוך ביתו?! איחר לצאת, אמרו: מה ראה בן עמרם שלא לצאת? מה אתם סבורים, יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות!
וריבכם - מלמד שהיו רוגניים".

אז אולי מדובר כאן בשני סיפורים שונים לחלוטין, ומשה כלל לא מדבר על עצת יתרו בפרשת יתרו!

את כל העם הזה אם אנכי ילדתייהו כי תאמר אלי שאהו
בחיךך כאשר ישא האמן את הינק על האדמה אשר נשבעת
לאבותיו: (יג) מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי
לאמר תנה לנו בשר ונאכלה: (יד) לא אוכל אנכי לבדי לשאת
את כל העם הזה כי כבד מפני: (טו) ואם ככה את עשה לי
הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי:

הפנייה לקב"ה מובילה לפתרון של **הנהגה נבואית**:
שבעים הזקנים יתפקדו כהנהגה רוחנית נוספת לעם ישראל
(במדבר י"א, טז-יז):

(טז) ויאמר יהוה אל משה אספה לי שבעים איש מזקני
ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל
אהל מועד והתיצבו שם עמך: (יז) ויכדתי ודברתי עמך שם
ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא
העם ולא תשא אתה לבדך:

לעומת זאת, בפרשתנו מביע משה את קשייו **דווקא באזני
העם** (א', ט-יב):

"לא אוכל לבדי שאת אתכם: ה' א-לוהיכם הרבה אתכם
והנכם היום ככוכבי השמים לרב: ה' א-לוהי אבותכם יסף
עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם: איכה
אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם".

אשר על כן, גם **הפתרון מגיע דווקא בעזרת העם**, כפי
שתיארנו לעיל.

העם בוחר באנשים חכמים ונבונים, ולא **בנביאים**, כמי
שיסייעו למשה בהנהגה.

כלומר **ספר במדבר מציג את מערכת שבעים הזקנים,
המסייעת בהנהגה הרוחנית של העם, מכוח הנבואה
שהזקנים זכו לה;**

ואילו **ספר דברים מתאר את מערכת השרים - ראשי העם,
שנבחרו ע"י העם לסייע בהנהגה הגשמית השגרתית
(ובמסגרת תפקידם הם גם ישפטו את העם).**

הסברו של הרב יעקב מדן – מתי קרו המינויים:

הרב יעקב מדן לומד מכך שסיפור מינוי השופטים בפרשתנו
כולל בתוכו גם את מינוי השופטים בעקבות עצת יתרו (שמות
י"ח) וגם את מינוי הזקנים בקברות התאוה (במדבר י"א) –
ששתי פרשות אלו אינם אלא **שני חלקים של פרשה אחת**.

לאור הנחות אלו, הוא משרטט את אשר אירע באופן הבא:
לדעת הרב מדן (שלא כנראה מרצף הפסוקים בירתו שם נאמר
"**וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר. ויבחר משה
אנשי-חיל מכל-ישראל ויתן אתם ראשים על-העם שרי אֶלְפִים
שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות.**"), לא שמע משה בקול
חותנו ולא שעה לעצתו.

יתרו, כהן מדין, לא ראה לנגד עיניו אלא את **יעול המערכת
המשפטית**, ולשם כך די בשרי חמישים או בשרי עשרות שיקלו
את העומס על משה.

משה לעומת זאת ראה לנגד עיניו "**כי יבא אלי העם לדרש א-
לוהים**" (י"ח, טו), ועדיף שלימוד תורת ה' לעם ייעשה על-ידי
משה עצמו, ולא על-ידי שלוחיו ושלוחי שלוחיו.

כעבור ימים ספורים עבר העם להר סיני, ושם - **בצל השכינה
ששכנה עליהם - נרגעו הרוחות.**

ה"ראשים" נאמר: (טז) "**ואצווה את שופטיכם בעת ההיא
לאמור**" - כלומר, לאו דווקא כחלק מהאירוע שתואר לפני כן.
כלומר על פי הרב אמנון בזק, אף שיוזם רעיון הקמת מערכת
המשפט היה יתרו, הביצוע בפועל היה שונה במידה רבה
מההצעה המקורית, מכיוון ש**משה הבין שהבעיה למעשה
הרבה יותר רחבה מכפי שצייר אותה יתרו**, ולכן לא נזכר שמו
של יתרו בפרשתנו.

בדרך זו מיישב הרב אמנון בזק את ההבדלים שהזכרנו לעיל:

יתרו, שהתייחס דווקא למערכת המשפט, הדגיש את הצורך
בבחירת אנשים בעלי סגולות שיפוט מיוחדות: "**אנשי חיל,
יראי א-לוהים, אנשי אמת, שונאי בצע**" (ראה בהמשך דיון
במשמעות תכונות אלו).

משה בפרשתנו (המקבילה גם לפרשת המתאוים כפי שהראנו
לעיל), חיפש אנשים הראויים להיות מנהיגים, ועל כן הדגיש
את הצורך באנשים "**חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם**".

כמו כן, בשעה שיתרו מדבר על מערכת שיפוט שרק משה
יבחר, הרי ש**משה מדבר על הנהגה שלטונית**, ומציע - אולי
לראשונה בהיסטוריה - **שלטון דמוקרטי שייבחר ע"י העם**.

כעת מובן גם מדוע משה צריך לצוות על השופטים "**ושפטתם
צדק בין איש ובין אחיו**", אזהרה שלא נזכרה בפרשת יתרו.

יתרו הציע לבחור אנשים בעלי רמה מוסרית גבוהה, הראויים
להיות שופטים, ואותם אין צורך לצוות על משפט צדק.

לעומת זאת, משה בחר אנשים בעלי יכולת הנהגה מדינית,
ועל כן יש מקום להזהיר במיוחד למלא גם את תפקידם
כשופטים בצורה הטובה ביותר, בדרכי האמת והצדק.

כלומר על פי הרב בזק **משה בחר מנהיגים שיהיו גם שופטים
ולכן בחר אנשים בעלי תכונות הנדרשות ממנהיגים**, וציווה
אותם **גם על מערכת המשפט**.

ולכן גם ממנה משה "**שוטרים לשבטיכם**" כחלק ממערכת
ההנהגה, בעוד שבפרשת יתרו לא נזכרו כלל שוטרים מכיוון
שהפרשה עוסקת רק במערכת המשפט.

יש לשים לב, שלמרות ה"רמזים" ש"שתלה" התורה
בפרשתנו, להקבלה עם פרשת יתרו והמתאוים, המלמדים
אותנו כי למרות עצת יתרו למנות מערכת משפט נפרדת, משה
הקים מערכת הנהגה שעוסקת גם במשפט, עדיין איננו
יודעים מתי אירעו המינויים, ואיך הם משתלבים עם מינוי
הזקנים...

"ראשים" לעומת "זקנים"

כאמור ישנם הקבלות בין פרשתנו לפרשת מינוי הזקנים
שמופיעה בפרשת בהעלותך, כאשר בשתי הפרשות משה
מתלונן על חוסר יכולתו להנהיג את העם לבד.

אך ראוי לשים לב להבדלים בין הפרשות:

בספר במדבר מתואר כיצד משה פונה לקב"ה בהבעת ייאושו
מן המצב הקיים, והוא מתבטא בחריפות יתרה:

9. במדבר י"א, יא-טו

(יא) ויאמר משה אל יהוה למה הרעת לעבדך ולמה לא מצאתי
חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי: (יב) האנכי הריתי

וְשָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשָׂרֵי לְשִׁבְטֵיכֶם.

כלומר כאשר ממנה משה על פי הנחית הקב"ה את שבעים הזקנים ממנה משה גם את שרי האלפים, שרי המאות, שרי החמישים ושרי העשרות על פי עצתו של יתרו.

כך מתחברות להם בפרשתנו פרשת מינוי הזקנים שמופיעה בפרשת בהעלותך עם פרשת מינוי השופטים שמופיעה בפרשת יתרו.

תכונות השופטים:

כפי שראינו לעיל יתרו מזכיר ארבע תכונות הנדרשות לשופטים: אנשי חיל, יראי א-לוהים, אנשי אמת ושונאי בצע, ורש"י מסביר תכונות אלו באופן הבא:

11. רש"י על שמות י"ח כ"א

אנשי חיל - עשירים שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים
אנשי אמת - אלו בעלי הבטחה שהם כדאי לסמוך על דבריהם
שע"כ יהיו דבריהם נשמעין
שנאי בצע - ששונאין את ממונם בדין כההיא דאמרינן כל דינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דינא הוא (ב"ב כה)

לעומת זאת בפרשתנו, משה מזכיר שלוש תכונות אחרות: אנשים חכמים, נבונים וידועים, ורש"י מסביר תכונות אלו באופן הבא:

12. רש"י על פסוק י"ג

נבונים - מבינים דבר מתוך דבר
וידועים לשבטיכם - שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוֹטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאתם גדלתם אותו לכך נא' וידועים לשבטיכם
בראשיכם - ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה

הרמב"ן מסביר את ידועים באופן הבא:

13. הרמב"ן על "וידועים"

ועל דעתך, טעם "וידועים" שהם ידועים לשופטים, כלומר שמעלתם ידועה ונכרת למנותם בה שופטים. וכלל מעלות השופטים במלת "וידועים", כי השופטים צריכין להיות אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע כאשר אמר יתרו, ואלה היו ידועים לשופטים מתחלה כי היו הכל אומרים ראוי זה להיות שופט
הרמב"ן כולל את המידות של השופטים הנזכרות בפרשת יתרו במילה "ידועים".
כלומר מחבר את שתי הרשימות של תכונות השופטים.

הבנה זאת תואמת את שיטתו של רמב"ן שהפרשה שלנו מקבילה לפרשת מינוי השופטים שבפרשת יתרו, ולכן יש לנסות ולהתאים את התכונות המופיעות בפרשת יתרו כתכונות הנדרשות משופט אל התכונות המופיעות בפרשה שלנו שעוסקת גם היא על פי רמב"ן במינוי שופטים.

בניגוד לרמב"ן שטוען שהרשימות חופפות, רש"י (על דברים א', טו) מחבר תכונות אלו, וטוען שלשופט הרצוי שבע תכונות - הארבע הנזכרות בפרשת יתרו והשלוש שבפרשתנו, ואינו מבדיל ביניהן, ואומר:

(כלומר, יתרו בא למחנה ישראל לאחר ההתנפלות על המים במסה ומריבה שגרמה לאובדן הנורמות ולכן לסיכסוכים רבים,

ולאחר מלחמת עמלק ברפידים – שבעקבותיה היה לעם שלל לחלק, ועדיין לא היו קרוטריונים לחלוקתו.

כשיתרו מגיע למחנה ישראל הוא רואה לפניו את משה מטפל בתוצאות "מסה ומריבה" ומלחמת עמלק, שגרמו לו ל:

(יג) ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב, שהיה מקרה חריג ולא מייצג את התנהגות העם הרגילה.

לעומת זאת כאשר נסעו העם ובאו להר סיני שביב שבעל השכינה שככו הסיכסוכים – "ויוחן שם ישראל נגד ההר", "כאיש אחד, בלב אחד" (רש"י).

כל עוד חנה מחנה ישראל בהר סיני (כשנה) לא היו בעיות משפטיות כה רבות, ומשה, כמורה צדק יחיד לעמו התמודד עם המצב ולא נבל כפי שחשש יתרו שראה מצב חריג כאשר הגיע למחנה ישראל.

אבל כאשר נסע העם מהר סיני בשנה השנייה, והחלו תלאות המסע, באה הנפילה.

תלונות האוכל חזרו, כאילו לא למדו בני ישראל דבר בשנה ששהו בהר סיני.

ומשה, שעמל כה רבות במשך חודשים בשיקומו הרוחני של העם אחר מעשה העגל, ראה עתה את עמו שוב באותו מצב בו היה ברפידים, ובפרט ההתנפלות על הבשר.

מלוא עליבותו של העם לא היתה רק הבקשה לבשר אלא הביזה של הבשר שנאמר:

10. במדבר י"א

(לב) ויקם העם כל היום והוא וכל הלילה וכל יום המחרת ויאספו את השלל הממעיט אסף עשרה חמרים וישטחו להם שטוח סביבות המחנה:

כל הכללים שנלמדו בפרשת בשלח, של "איש לפי אכלו", של "עמר לגלגלת מספר נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו", של צדק ויושר, של התחשבות בזולת, של חלוקת משאבים נכונה - כולם נעלמו כלא היו.

לקחי מלחמת עמלק והניסיון במרה נגוזו אף הם.
משה אינו מוכן עוד להמשיך לבדו, והקב"ה מטיל את ההנהגה הרוחנית על שבעים הזקנים עמו, מעין סנהדרין שבשכת הגזית.

אז נזכר משה בעצת חותנו, שנאמרה לו שנה אחת קודם לכן.

לצד סנהדרין גדולה, הוא ממנה גם סנהדראות קטנות - מחוזיות, האחראיות על מקומן בלבד ולא על העם כולו:
"שרי אלפים ושרי מאות, שרי חמישים ושרי עשרות", כפי שיעץ יתרו.

(הערה: מכיוון שבין היעוץ בפרשת יתרו, לבין הביצוע במתאווים העם עבר למבנה שבטים – בתחילת ספר במדבר – עברו הסנהדראות הקטנות מ: (כא) ואתה תחזה מכל העם, להנהגות שבטיות: (יג) הָבו לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיָבִינִים וְיִדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם...טו) וְאָקַח אֶת רֵאשֵׁי שְׁבֵטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיִדְעִים וְאָתָּן אוֹתָם רֵאשֵׁים עֲלֵיכֶם

ונמצינו למדים מכאן: לאמיתו של דבר, על פי השקפת משה ויתרו, הרי תכונות האופי - יראת אלהים, אהבת אמת, שנאת בצע – חשובות יותר לעשיית משפט מהשכלה וחריונות שכלית. אבל בעיני הבריות עיקר מעלתו של שופט הוא בהשכלתו ובחוכמתו (ועל פי זה מסביר רש"י מדוע שלשה הדיוטות ישרי לב כשרים לדון דיני ממונות)“

הרב יעקב מדן בהמשך להסברו שלמעשה בפרשתנו מדובר הן על המינוי של שבעים הזקנים שהקב"ה האציל עליהם מרוחו של משה, והן על מינוי השופטים שבוצע בפועל בסמוך לכך, סובר שהתכונות במופיעות בפרשתנו - חכמים, נבונים וידועים - הם התכונות שנדרשו משבעים הזקנים, ומראה על סמך הפסוקים להלן שתכונות אלו קשורות ברוח ה', כפי שניתן לראות מהפסוקים הבאים:

17. רוח א-לוהים=חכמה ותבונה

“ויאמר פרעה אל עבדיו - הנמצא כזה איש אשר רוח א-לוהים בו: ויאמר פרעה אל יוסף - אחרי הודיע א-לוהים אותך את כל זאת, אין נבון וחכם כמוך” (בראשית מ"א, לח-לט)
 “ואמלא אתו רוח א-לוהים, בחכמה ותבונה ובדעת ובכל מלאכה” (שמות ל"א, ג)
 “ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'” (ישעיהו י"א, ב)

לכן לדעת הרב מדן הן מתאימות למסופר בפרשת בהעלותך בעניין קברות התאוה.

שהרי שם מצווה הקב"ה לאסוף שבעים איש (נאינו מזכיר בהם תכונות), ואומר שהוא יאציל מרוח ה' שעל משה על שבעים הזקנים.

חכמה, בינה ודעת קשורות דווקא ברוח ה'.

כלומר לדעת הרב מדן התכונות המופיעות בפרשת יתרו הם תכונות של שופטים, בעוד שהתכונות המופיעו בפרשתנו הם תכונות של הנהגה רוחנית.

14. רש"י על דברים א', טו

אנשים חכמים וידועים - אבל נבונים לא מצאתי (ספרי) זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלשה אנשים צדיקים חכמים וידועים

והחזקוני מפרש דברי רש"י ואומר:

15. החזקוני על רש"י

“ואם תאמר היכן הם שבע מידות שאמר יתרו למשה הרי אינן אלא ארבע: אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע. אלא הכי פירושו: וזו אחת מהשבע מידות שאמר יתרו למשה ששם נארבע וכאן השלש, הרי שבע בין כאן ולהלן.

והכי איתא באלה דברים רבה (א' ז'): אמר רבי ברכיה בשם רבי חמא ב"ר חנינא צריכין הדיינין שתהיינה בהם שבע מידות, ואלו הם: חכמין ונבונים וידועים, ומה שכתב להלן ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע, הרי שבע.

ולמה לא נכתבו שבעתם כאחת, ללמד שאם לא מצאו שבע מביאים ארבע, לא מצאו מארבע מביאים משלש: חכמים נבונים וידועים, לא מצאו משלש מביאים משתים (שנאמר חכמים וידועים), לא מצאו משתים מביאים מאחת, שכך נאמר: אשת חיל מי ימצא”

כלומר גם רש"י רואה את שני הפרשות כעוסקות במינוי שופטים, ולכן רואה את התכונות הנדרשות משופט כאיחוד התכונות המופיעות ביתרו עם התכונות המופיעות בפרשתנו.

רש"י הירש (בדומה לרמב"ן) סובר ששתי הרשימות חופפות ומסביר:

16. רש"י הירש

“ ידועים לשיבטכם” כולל את כל תכונות האופי המוסריות שיתרו פרט אותם בלשון “יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע” ואילו החכמה והבינה הנזכרות כאן הם הכשרון של “אנשי חיל” הנזכרים שם.”

ומסביר רש"י הירש את החלוקה של התכונות לשתי הרשימות באופן הבא:

“אופייני הדבר שיתרו בהצעתו אל העם מבליט את תכונות האופי הישר ואילו משה בהצעתו מבליט את התכונות הרוחניות של האנשים שיבחרו לשופטים.